

Отримано: 9 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 20 жовтня 2023 р.

Прийнято до друку: 2 листопада 2023 р.

e-mail: shutakolessia@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9871-2561>

e-mail: lvtet@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9963-4537>

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-19(87)-72-78

Шутак О. С., Череповська Т. В. Деякі зауваги до історії укладання словників ветеринарної термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 19(87). С. 72–78.

УДК: 811.161.2'374.1:619:616 – 09/8:81'373.611.4

Шутак Олеся Степанівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

Череповська Тетяна Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ ДО ІСТОРІЇ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті здійснено аналіз ветеринарної термінології за останні 200 років, створено етапування шляху української фахової лексикографії за історично-політичним принципом, кожен з яких проілюстровано досягненнями у царині ветеринарної лексикології. Акцентовується увага на постатях, які долучилися до постання та функціонування ветеринарної медицини в Україні, а їх дорожок розглядається як джерело ветеринарної термінології. Висунуто думку, що зародженням ветеринарної науки на українських теренах можна вважати 1784 рік, коли у Львівському університеті на медичному факультеті була створена кафедра заразних хворіб тварин, а очолювати її був запрошений Юрій Хмель, наукові студії якого опиралися на дослідження недуг, які лютували у той час в Галичині. Акцентовано на тому, що без представників наукових шкіл, які водночас були викладачами університету, їхніх наукових праць, які стали основою термінотворення, не було б національної термінології 20-30 років 20 століття. Відзначено титанічні зусилля Всеукраїнської академії наук у цій царині та подано перелік словників фахової термінології, які були опубліковані у той час. Детально розібрано процес лінгвоциду та його наслідків для української лексикографії на довгі десятиліття. Охарактеризовано глосарії, які вийшли у світ в радянський період та після відновлення незалежності України. Окреслено ділянки ветеринарного словникотворення, які потребують доопрацювання на шляху створення сучасного комплексного глосарію ветеринарної термінології.

Ключові слова: ветеринарна медицина, словники ветеринарних термінів, глосарії, ветеринарна термінографія, лексикологія, історія українського ветеринарного словникарства.

Olesia Shutak,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

Tetiana Cherepovska,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

SOME NOTES ON THE HISTORY OF THE COMPILATION OF DICTIONARIES OF VETERINARY TERMINOLOGY

The article analyzes veterinary terminology over the past 200 years, creates a phasing of the development of Ukrainian professional lexicography based on a historical-political principle, each of which is illustrated by achievements in the field of veterinary lexicology. Attention is focused on figures who contributed to the emergence and functioning of veterinary medicine in Ukraine, and their work is considered as a source of veterinary terminology. It has been suggested that the birth of veterinary science on Ukrainian territory can be considered the year 1784, when the Department of Infectious Diseases of Animals was created at the Faculty of Medicine at the University of Lviv, and Yuriy Khmel was invited to head it, whose scientific studies were based on the study of diseases that were rampant at that time in Galicia. Emphasis is placed on the fact that without representatives of scientific schools, who were also university teachers, their scientific works, which became the basis of terminology, there would be no national terminology in the 20s and 30s of the 20th century. The titanic efforts of All-Ukrainian Academy of Sciences in this field are noted and a list of dictionaries of professional terminology published at that time is provided. The process of linguicide and its consequences for Ukrainian lexicography for many decades are analyzed in detail. The glossaries published in the Soviet period and after the restoration of Ukraine's independence are characterized. Areas of veterinary vocabulary creation that need to be refined on the way to creating a modern comprehensive glossary of veterinary terminology are outlined.

Keywords: veterinary medicine, dictionaries of veterinary terms, glossary, veterinary terminology, lexicology, history of Ukrainian veterinary vocabulary.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Укладання словників фахової термінології – один із найактуальніших напрямів української лексикографії. Систематизація ветеринарних термінів, класифікація за етимологічним, морфологічним та семантичним принципами, переклад на інші мови та створення найповнішого сучасного ветеринарного глосарію є найважливішим завданням сучасної ветеринарної науки. Досі українська ветеринарія не має повного, унормованого зібрання фахових термінів, яке б відображало сучасні запити на такий продукт. Це зумовлено багатьма причинами, насамперед історичними. Відсутність власної держави сповільнювала розвиток української термінографії, негативно впливала на її розвій. Невеликі періоди відновлення української незалежності (1917-1922) були надто короткими, щоб здійснити таку велетенську та кропітку роботу – словник української ветеринарної термінології.

Актуальність наукової розвідки зумовлена необхідністю систематизації наукової інформації з історії ветеринарної термінографії кінця 18 до початку 21 століть.

Мета статті – простудіювати історію становлення українських словників ветеринарної медицини за останні 200 років, відстежити етапи розвитку фахового словникарства. Досягнення поставленої мети передбачає виконання **завдань**:

- виявити джерельну базу словників ветеринарної медицини;
- визначити роль окремих постатей у ветеринарному термінотворенні;
- проаналізувати етапи становлення ветеринарної термінографії;
- з'ясувати місце словників ветеринарної медицини у процесі формування та становлення української фахової лексики;
- визначити специфічні риси глосаріїв з огляду на їх різновид та спосіб подачі матеріалу.

Предмет дослідження – опубліковані словники, що містять українську ветеринарну лексику.

Наукова **новизна** полягає у комплексному аналізі лексикографічних праць зазначеного періоду. До наукового обігу вводяться лексикографічні праці, які дотепер ще не були предметом спеціального вивчення. Уперше аналізується структурний та лексичний склад словників від давнини до сучасності, притримуючись періодизації за історико-політичним принципом.

Методи дослідження. Аналіз історичних джерел, синтез та систематизація опрацьованого матеріалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історії української ветеринарної термінографії досі бракує комплексного вирішення. Значна частина розвідок присвячена поняттю ветеринарної термінології, зокрема морфологію та етимологію термінів ветеринарії досліджують Е. Мишак, Ю. Рожков, О. Сиротін, І. Карбовнік, І. Вакулик, Т. Череповська, М. Подоляк, О. Бінкевич, Н. Ваврин та інші; предметом дослідження В. Лисенко є терміни-епоніми в українській анатомічній термінології. М. Дмитрук студіює історію та процес формування ветеринарних термінів в Україні. Окремих етапам історичного процесу української термінографії присвячені розвідки Л. Симоненко, І. Кочан, Н. Жовтобрюх тощо. Водночас окремої праці з історії українського ветеринарного словникарства досі нема. Ми спробуємо заповнити цю прогалину, проаналізувавши та систематизувавши увесь наявний матеріал окресленої тематики.

Українські землі упродовж останніх століть перебували у складі різних держав: Австрійська імперія, Австро-Угорщина, Польща, Російська імперія, Радянський Союз. Відсутність або нетривкий період українського державотворення минулих століть унеможлилював повноцінний розвиток національного словникарства, фахового зокрема. Все ж національна ветеринарна термінографія поставала і формувалася навіть у таких складних історичних-політичних обставинах. Щоб простежити умови та підґрунтя українського ветеринарного словникарства ми здійснили його етапування саме за цим, історико-політичним, принципом. Віхи ветеринарної лексикографії ми поділили на такі періоди:

1. Австрійський.
2. Російськоімперський.
3. Національний період (УНР та політика українізації).
4. Радянський: а) лінгвоцид; б) післявоєнний період.
5. Період відновлення української незалежності.

Створення словників фахового спрямування тісно пов'язане з початком виникнення та рівнем розвитку наукової царини, для якої вони формуються.

Австрійський період. Зародженням ветеринарної науки в Україні прийнято вважати кінець 19 – початок 20 століть. Ось як про це пише М. Дмитрук: «Ветеринарна медицина порівняно з медициною в цілому – це молода галузь науки, що сформувалась на межі XIX-XX століття» (Дмитрук, 2001: 4). Однак ми схильні до думки, що початки ветеринарної науки слід шукати ще у 18 ст., коли у Львівському університеті була створена кафедра заразних хворіб тварин (1784), яка «була першою такого роду на території всієї тогочасної Східної Європи» (В.У., 2015: 543) та входила до переліку 24 навчальних закладів, де викладалася ветеринарія. Кафедра належала до медичного факультету Львівського університету, куди для викладів був запрошений професор Юрій Хмель, з яким доречно пов'язувати виникнення ветеринарної науки в Галичині. Ю. Хмель керував кафедрою з 1784 до 1805 років. Хоча навчання та наукові студії Ю. Хмеля провадилися латинською, німецькою та польською мовами, однак базувалися вони на досліджах та висновках, які здійснював професор у Львові. Як зазначає М. Падура, науковий трактат Ю. Хмеля «Про мотелицю (фасціольоз) серед великої рогатої худоби та овець у Галичині» (1786, 1787) був результатом дослідження актуальної на той час епідемії фасціольозу, яка лютувала на західноукраїнських теренах. Кількість примірників праці (500) та винагорода за неї (50 дукатів) свідчила про важливість та необхідність таких досліджень у той час (В.У., 2015: 9). Наступною розвідкою Ю. Хмеля була праця «Про споживання м'яса здорових і хворих тварин, а також про загальні симптоми хвороб, що найчастіше зустрічаються серед рогатої худоби, овець та свиней як на живому, так і на мертвому тілі» (1789). Саме тому ми схильні вважати початком становлення української ветеринарної науки та термінології появу наукових розвідок чеха за походженням, але українця за місцем праці, – Юрія Хмеля.

До розвитку української ветеринарії та термінології австрійського періоду долучився Антоній-Леопольд Бухмюллер, професор ветеринарної медицини, голова Товариства ветеринарних лікарів-епідеміологів у Галичині. «Професор Антоній Бухмюллер, – констатує М. Падура, – був автором двох великих творів, які вийшли друком уже після його праці у Львові: «Систематичний підручник фармакології для ветеринарних лікарів». – Відень, 1829 і «Основи природознавства з елементами логіки, арифметики і геометрії для ветеринарних лікарів-початківців і економістів». – Відень, 1832» (В.У., 2015: 14). До цього ж періоду ветеринарної науки в Галичині належать постаті завідувачів кафедри ветеринарної медицини Львівського університету Еккеля Франца (1823-1833) та Франца Лаутнера (1839-1848). Ф. Еккель займався вивченням віспи овець та виготовлення вакцини проти цієї хвороби, а Ф. Лаутнер був фахівцем з епізоотії та фармакології. Після 1849 року через політичну ситуацію в Австрії припиняються виклади ветеринарії у Львівському університеті аж на 32 роки, до утворення Львівської ветеринарної академії 1881 року.

На жаль, ми не маємо жодного глосарію ветеринарної медицини цього етапу української термінографії, однак з впевненістю можемо констатувати, що розвідки провідних науковців цього періоду спричинилися до постанови ветеринарної термінології, нагромадження та систематизації фахової лексики, які згодом увійдуть до словників ветеринарної медицини.

Початком ж виникнення української термінографії, за Л. Симоненко, є середина 19 століття. Фактично ми його поділяємо на два періоди – **австрійський та російський** – за місцем творення української науки у межах двох імперій. Постанова української термінології в російській імперії, на думку Л. Симоненко, пов'язаний із засадничою статтею М. Левченка «Замітка о русинской терминологии», опублікованою у журналі «Основа» 1861 р., а виникнення української лексикографії австрійського періоду дослідниця пов'язує з діяльністю Наукового товариства імені Тараса Шевченка в Галичині. «На сторінках його «Записок» та збірників, – зазначає О. Симоненко, – друкували свої наукові праці І. Горбачевський, Є. Озаркевич, В. Левицький та ін., закладаючи підвалини наукової мови, орієнтуючи термінотворчість на національні джерела» (Симоненко, 14: 28). «Фіксування термінології в словниках, – продовжує мовознавець, – започатковане в Галичині працями І. Гавришкевича «Початок до уложення термінології ботанической руской» (латинсько-німецько-український словничок із зазначенням місцевостей, 1852), М. Петрушевича «Імена красних растений і Ботаничний словарець» (1852), який уважають одним із перших термінологічних українських словників, І. Верхратського, М. Новицького та ін.» (Симоненко, 14: 28). Першими словниками на українських теренах, які були у складі російської імперії були глосарії А. Роговича (1874) та В. Василенка (1902).

Паралельно з функціонуванням НТШ у Львові постає Львівська ветеринарна школа, яка стає не лише навчальним закладом, а й осередком ветеринарних наукових шкіл на чолі з Пйотром Стефаном Зейманом, під керівництвом якого «...свого часу працювали відомі вчені-професори: Генрик Кадий, Ян Прус, Юзеф Шпільман, Володимир Кульчицький та інші» (Наукові праці, 2023: 15). Свої студії П. Зейман присвятив дослідженню інфекційних хвороб тварин, їх діагностиці та лікуванню, був автором підручника з ветеринарної епізоотології та одним із засновників Галицького ветеринарного товариства (Наукові праці, 2023: 16). Спадок представників Львівської ветеринарної школи, а пізніше Львівської ветеринарної академії, ґрунтовно подано у бібліографічному покажчику «Наукові праці ректорів, їх роль у розбудові Львівської ветеринарної академії та розвитку ветеринарної медицини (1881-1939)» (Наукові праці, 2023).

Незважаючи на плідну наукову діяльність представників львівської ветеринарної школи, все ж фахового термінологічного словника цього періоду ми не маємо. Цей етап можна вважати засадничим, який формував теоретичні основи ветеринарної лексикографії.

Національний період термінографії (УНР та політика українізації) був дуже активним. До створення фахових словників були причетні «Громади», «Просвіти», члени студентських гуртків при освітніх закладах, а також наукові інституції: Термінологічна комісія природничої секції Київського наукового товариства, яка була заснована у 1918 р., та Орфографічно-термінологічна комісія при Академії наук (1919 р.). У травні 1921 р. на їхній основі виник Інститут української наукової мови при ВУАН або ІУНМ. Очолив його академік А. Кримський. ІУНМ мав 6 відділів, серед яких був і сільськогосподарський, до складу якого входила ветеринарно-зоотехнічна, лісова та фітотехнічна секції. Результатом роботи ІУНМ було видання майже 40 термінологічних словників.

Відомий український мовознавець І. Огієнко, характеризуючи роботу секції ІУНМ, дав їм найвищу оцінку: «Усі відділи Інституту української наукової мови виробили для складання термінів і термінологічних словників найкращу методологію й трималися її» (Огієнко, 2001: 252). Як констатує Л. Симоненко, принципи та методологію укладання термінологічних глосаріїв було здійснено у «Вісниках ІУНМ», зокрема у першому його випуску в 1928 році «опубліковано «Інструкцію для укладання словників ІУНМ», якою й досі послуговуються деякі укладачі сучасних термінологічних словників» (Симоненко, 2014: 29). Основною методологічною засадою було використання ресурсів української мови при перекладі та адаптації наукових понять і явищ до народної мови.

Активну термінографічну роботу ІУНМ перервано на початку 1933 року, коли у Радянському Союзі було згорнуто політику українізації та почався червоний терор. Ліквідовують ІУНМ, що зупинило на багато років термінографічну працю. «Багато словників, створених в ІУНМ, – зазначає Л. Симоненко, – залишилися невиданими, серед них словники зоології, кераміки і скла, лісівництва, метеорології, виробництва шкіри, ветеринарії і зоотехніки, цукроварства, військової техніки та ін.» (Симоненко, 2014: 29). Таким чином, для ветеринарного словникарства цей етап можна вважати плідним, хоча і не побачив світ глосарій ветеринарної медицини, однак він був підготовлений до друку та став засадничим для термінографії наступних десятиліть.

Радянський період термінографії позначимо від початку репресій, надуманого та сфальсифікованого процесу СБУ. Мовна політика радянської влади покровоно знищувала здобутки української термінології: заборона українського правопису, моральне та фізичне знищення мовознавців сталінським режимом (репресовано В. Ганцова, А. Приходька, С. Пилипенка, О. Синявського, А. Кримського), примус українських філологів до зміни українських слів, морфем, понять на російські відповідники (Українська мова у ХХ сторіччі, 2005). Це робилося для того, щоб здійснити головну ціль режиму – витворення нової нації з однією, універсальною мовою (радянська російськомовна людина). Були створені спеціальні бригади, які, прискіпливо «видирали» та викидали зі словників українські фахові наукові терміни та поняття як «націоналістичні» елементи та вносили до них лише ті лексеми, які були відповідниками російських.

Головний поборник українського «націоналізму» у мовознавстві є Андрій Хвиля, який згодом і сам постраждав від радянської тоталітарної машини. У своїй статті «Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті» (1933) він зробив такі висновки: «Треба відновити в усіх словниках загальноживані терміни в українській мові. Треба відкинути увесь штучний, мертвий термінологічний матеріал, що його збудовано на основі буржуазно-націоналістичного підходу до складання української, наукової термінології. Треба витравити буржуазно-націоналістичне оформлення українських словників, треба усталити технічну термінологію, уніфікувавши її з термінологією, що існує у всьому Радянському союзі. Треба ввести радянську лексику, яка б відбивала могутній процес розвитку соціалістичного будівництва, в усі нові словники» (Хвиля, 1933: 55). Як наслідок, вимагалось: а) припинити негайно видання всіх словників; б) переглянути словники і всю термінологію; в) провести уніфікацію технічної термінології з тою термінологією, що є в Радянському союзі і вживана й на Україні; г) переглянути кадри на мовному фронті і вигнати з цього фронту буржуазно-націоналістичні елементи; д) переглянути український правопис; е) змінити настанову щодо мовного оформлення УРЕ (Хвиля, 1933: 56).

А. Хвиля хизувався, що вже проведено таку уніфікацію з хімічної, фізичної, математичної, географічної термінології. З словників викинуто шкідливий націоналістичний матеріал. Ліквідовано вигадані націоналістичними елементами штучні терміни, які «... хотіли відтягти розвиток української мови від завдань соціалістичного будівництва» (Хвиля, 1933: 56). Всі проголошені агітатором тези були реалізовані сталінськими поплічниками.

Радянський режим знищив надбання термінологічної лексикографії, здійснені Інститутом української наукової мови при Всеукраїнській академії наук у 20-30 роках ХХ століття.

Таким чином, мовна політика сталінізму сприяла тому, що українське термінознавство втратило усі попередні надбання на довгі роки. Почалася політика поглинання української наукової термінології російською. Ось як про це пише З. Кузеля: «Старих, заслужених лексикографів позасуджено й інтерновано, а нові, настановлені Постишевим «мовознавці» покинули об'єктивні, наукові методи й намагалися в своїх працях і словниках провадити комуністичну лінію, наближаючи українську мову й термінологію до «братньої» російської» (Кузеля, 1995: 326). Нові прорадянські мовознавці здійснили «чистку», вимили з наступних глосаріїв усі питомо українські терміни, замінивши їх російськими відповідниками, а «новий журнал Академії «Мовознавство» і «Термінологічні бюлетні» стали справжніми пропагандивними органами» (Кузеля, 1995: 326). На думку З. Кузеля, словники, які вийшли у той час, зокрема російсько-українські глосарії за редакцією С. Василевського і М. Кагановича (1938) та словник за редакцією М. Калиновича на 80000 слів (1948) «цілком підпорядковані політичній настанові русифікувати українську мову і тому не мають ніякого практичного і наукового значення» (Кузеля, 1995: 326).

Почалася епоха витворення єдиного народу з єдиною мовою, звичайно ж російською. Цей період термінографії добре описує у своїй студії І. Кочан. Мовознавиця характеризує роботу Президії АН УРСР у 1957 році, яка створила спеціальну Словникову комісію, до складу якої входили провідні вчені під головуванням академіка Й. Штокала. Цікавою є таблиця надрукованих у цей період глосаріїв. «Якщо зіставити кількість фахових термінологічних словників, виданих у період від 1961 до 1989 рр., – зазначає мовознавиця, – то «величезні досягнення радянської науки» виглядатимуть так [3]:

Таблиця 1.

1961 – 3	1971 – 5	1981 – 1
1962 – 3	1972 – 2	1982 – 1
1963 – 3	1973 – 4	1983 – 2
1964 – 6	1974 – 6	1984 – 1
1965 – 3	1975 – 1	1985 – 7
1966 – 2	1976 – 5	1986 – 1
1967 – 2	1977 – немає	1987 – 1
1968 – 1	1978 – немає	1988 – немає
1969 – 1	1979 – 2	1989 – 1
1970 – 2	1980 – 2	1990 – 3

Здебільшого у всіх словниках притримувалися принципу максимального наближення українських термінів до російських, калькування було повсюдним та штучним, без врахування специфіки українського словотворення. «Так, – констатує І. Кочан, – українську науково-технічну мову заповнили іменники на **-ка**: *накладка, намотка, настройка, обмотка, підстройка, прокладка, розгортка, установка, формовка* і под., а також покручі на зразок – *башмак, карман, полоса, шарикиопідишник, сиворотка, відрижка, відказ, казна, казначей* тощо; форми активних дієприкметників на **-ачий, -учий**: *генеруючий, крокуючий, модулюючий, приймаючий, несучий, регулюючий, розвиваючий, узагальнюючий* і под.; чужорідні слова *процент, еквівалент, фактор* та ін.» (Кочан, 2012: 25).

До цього етапу української термінографії належить видання, яке безпосередньо стосувалося ветеринарної галузі, – «Російсько-український ветеринарний словник» (1964) Якіма Яреми, українського філолога, літературознавця, етнопсихолога, педагога, професора, доктора філософії, завідувача кафедри іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту в 1950-1962 роках. «Російсько-український ветеринарний словник», – констатує автор-укладач довідника «Вчені університету» М. Падура, – перший фаховий, орфографічний, етимологічний і тлумачний довідник в ділянці ветмедицини» (В.У., 2015: 537). Можемо додати, що цей глосарій, який налічує 12 000 термінів, насамперед був перекладним, що відповідало завданням Словникової комісії, яка передбачала створення саме перекладних російсько-українських термінологічних словників. За М. Падурою, ця праця Я. Яреми могла і не побачити світ, якби мовознавець не погодився на «співавтора». Ним був Л. Погребняк. У передньому слові від Словникової комісії цинічно зазначається, що в українській мові «набули широкого розвитку групи лексики, які в дореволюційний період майже не існували, зокрема – наукова і науково-технічна термінологія. Термінологічні словники з деяких галузей знання, видані на Україні 25-30 років тому, тепер застаріли і втратили практичну цінність. Крім того, вони мають серйозні методологічні помилки» (Ярема, 1964: 5). Саме за ці «методологічні помилки» заплатили життям багато українських мовознавців у 30-ті роки 20 століття. До словника ввійшла термінологія ветеринарної царини, а також суміжних галузей знань: анатомії, фармакології, зоології, біології, тощо. Автор глосарію змушений також пояснювати, щоб не потрапити до «націоналістичної» пастки, чому він у трактуванні певної терміносистеми залучає латинські відповідники, які є інтернаціональним засобом взаєморозуміння (Ярема, 1964: 9). Яким Ярема, укладаючи словник, не претендує на повноту осягнення усієї ветеринарної терміносистеми і визнає, що можуть бути певні неточності та недоробки, однак сподівається, «що справедлива критика з боку спеціалістів, зацікавлених в удосконаленні цього поки що єдиного російсько-українського словника, виявить недоліки й тим допоможе поліпшити його якість» (Ярема, 1964: 10). На жаль, смерть укладача глосарію у кінці 1964 року призупинила наукову дискусію навколо ветеринарної термінографії до 80-х років 20 століття.

Суцільна русифікація наукової та педагогічної сфери не сприяла поживленню роботи у царині словникарства. І. Кочан пише: «У 70-х роках переведено на російську мову всі спеціалізовані наукові журнали АНУРСР із природничих та технічних наук. Почався тотальний процес зросійшування вищої школи й науки. Як результат зросійшування й двомовності викладання в школах і вищих навчальних закладах утворилася своєрідна «українсько-російська» мова й відповідна їй

термінологія. Із вжитку було вилучено величезну кількість слів, що не мали спільних з російською мовою коренів або не були кальками чи прямими запозиченнями з неї.

У тих нечисленних наукових текстах, що час від часу виходили українською мовою, та в шкільних підручниках термінологія зазнавала подальших змін. Навіть дисертації з проблем української термінології писали російською мовою (Кочан І., 2012: 26). Така ситуація негативно вплинула і на ветеринарну термінографію, перевела її на рівень рукописів та праці в «шухляду».

У таких умовах провадить роботу О. Хоміцький, кандидат філологічних наук, професор, який упродовж 1953-2006 років працює на кафедрі іноземних мов Львівського зооветеринарного інституту, пізніше – університету. Від 80-х років він активно і невтомно працює над укладанням словників ветеринарної термінології. У його доробку три глосарії: два рукописні, а один вийшов друком вже за часів відновлення незалежності України у 1998 році. Як занотовує М. Падура, О. Хоміцький «...уклав три капітальні словники: двомовний «Німецько-український зооветеринарний словник» (понад 17 тисяч слів); п'ятитомний зооветеринарний тлумачний словник-довідник, який містить близько 79 тисяч термінів (54 000 сторінок тексту), і українсько-латинський біо-зооветеринарний словник» (В.У., 2015: 534). Два глосарії термінознавця досі чекають на свій друк. Сподіваємося, що така масивна праця марно не зникне, дочекається переосмислення, врахування новітніх методологічних принципів та, безперечно, побачить світ у друкованому вигляді.

Таким чином, **радянський етап** розвитку ветеринарної термінографії можна вважати закінченим, за винятком видання ветеринарної термінографії перехідного періоду – «Словника морфологічних ветеринарних термінів» В. Левчука, О. Очкуренка, О. Федотова та М. Нетлюха (1990). Глосарії містить 10 000 сучасних анатомічних назв свійських тварин латинською, українською та російською мовами. Оскільки предмет праці – терміни з анатомії та гістології свійських тварин, то цей словник слід зберегти до вузькоспеціальних праць з ветеринарної термінографії. Автори видання акцентують на тому, що засадничими постулатами є принципи, розроблені Міжнародним комітетом по анатомічній ветеринарній номенклатурі, що рекомендують позначати кожне анатомічне поняття одним терміном; кожний термін має бути латинським і офіційно включеним до списку та перекладатися на свою мову; бути якомога коротшим, простим та легко засвоюватися; структури, що є спорідненими, повинні мати подібні назви, тощо (Левчук, 1990: 3).

Лише з відновлення незалежності України в 1991 році починається остання віха в українській ветеринарній термінографії, коли українські науковці отримали змогу відродити потуги своїх попередників та почати працю на термінологічному полі – **період незалежності**. Перервана традиція питоми української науки про терміни у ХХ столітті (лінгвоцид часів радянського режиму) спонукала багатьох дослідників до праці у лексикографічній царині для заповнення прогалів, які створила радянська система. «Сучасне українське термінологічне словникарство, – зазначає Л. Симоненко, – успадкувало від своїх попередників багаті національні термінографічні традиції, примножило їх сучасною новітньою технологією, створенням нових термінографічних праць, яких за останні двадцятиліття, за підрахунками автора, опубліковано близько 800. Серед них тлумачні, перекладні, тлумачно-перекладні, навчальні словники, довідники, енциклопедії; з'являються перші електронні видання» (Симоненко, 2014: 31). Такі значні потуги у термінографічній царині позначені тим, що: а) досі нема глосарій, які б забезпечували життєдіяльність усіх галузей знань; б) багато термінів ще не усталені; в) розширення відбувається за допомогою лексем з попередніх видань, тощо (Симоненко, 2014: 31).

Так, у цей період у ветеринарному словникарстві домінують перекладні фахові глосарії, зокрема у 1994 році у Києві з'являється друком «Російсько-український словник термінів ветеринарної медицини», який був підготовлений викладачами факультету ветеринарної медицини Українського державного аграрного університету. Словник налічує 4 500 сучасних лексем ветеринарної термінології, який рекомендовано використовувати студентам фахових факультетів та викладачам сільськогосподарських ВНЗ. Укладачі у передмові до видання зазначають: «На жаль, у даний період грамотне спілкування українською мовою неможливе, особливо в учбових закладах ветеринарного профілю, де майже вся література надрукована російською мовою, а професійні російсько-українські словники відсутні» (Рос.-укр. словник, 1994: 3). Як бачимо, навіть упорядники глосарію припускаються помилку (*учбових, даний* тощо). Це видання, на нашу думку, обіймає зовсім незначний пласт термінів ветеринарної медицини і не може претендувати на високий рівень науковості, оскільки не містить жодних пояснень до принципів укладання словника, переліку скорочень, умовних позначок, тощо, швидше, може слугувати довідником-помічником при засвоєнні інформації з російськомовних джерел.

До цього ж етапу належить вже згаданий нами перекладний «Німецько-український зооветеринарний словник» О. Хоміцького (1998), який за словами автора «є першою спробою дати в руки усім, хто займається німецькою фаховою літературою з ділянки зоотехнії та ветеринарії, словник з українським перекладом німецької спеціальної термінології» (Хоміцький, 1998: 3). Глосарії містить 17 000 термінів з тваринництва, ветеринарії, зоотехнії та біології, які розташовані у алфавітному порядку, а реєстрові та складені терміни розташовані за алфавітно-гніздовою системою. При укладанні словника О. Хоміцький опирався на правописні норми «Словника-довідника з правопису та слововживання» (1989), «Орфографічного словника української мови» (1977) та на фаховий перекладний словник Якіма Яреми. Все ж це видання не змогло задовільнити запити ветеринарної галузі знань, яка потребувала не лише двомовного перекладного глосарію, а вимагала унормування термінів, долучаючи етимологію та семантику.

Наступні роки пострадянського періоду характеризуються створенням словників окремих галузей ветеринарії. Так, у 2008 році виходить друком перший дефінітивний глосарій «Тлумачний словник клінічних термінів ветеринарної медицини» за редакцією В.М. Власенка. Вже через рік побачив світ «Тлумачний словник епізіотологічних термінів» М. Черкасова, а 2011 року – «Словник паразитологічних ветеринарних термінів українською, російською, англійською та латинською мовами» С. Пономаря, С. Боньковської, та О. Боньковського, «Словник ветеринарно-мікробіологічних термінів» Т. Фаронік, опублікований у Вінниці 2016 року. Багато з перерахованих праць не можна вважати словниками, оскільки вони створювалися для внутрішніх потреб навчальних закладів, тощо. Ось як про це пише Л. Симоненко: «Значна частина таких словників укладена за авторськими уподобаннями, що можна пояснити кількома причинами: відсутністю єдиних методологічних засад та методики їх укладання, браком досвіду лексикографічної роботи багатьох укладачів, часто ігноруванням закономірностей розвитку не лише мови, а й самої галузі знання. Практика переконує, що для укладання словника одних лише

професійних, вузькоспеціальних знань недостатньо, оскільки словник – багатоаспектна праця, що фіксує знання про навколишній світ, яка потребує різнобічних даних із спеціальних наук та філології загалом» (Симоненко, 2014: 33).

Як бачимо, сучасний етап розвитку ветеринарної термінографії потребує великих ресурсів: об'єднання у колектив фахівців-ветеринарів та фахівців-філологів; тривалий часовий проміжок; мотігоринг та залучення закордонних ветеринарних термінографічних праць, нових підходів до створення глосаріїв; уніфікація та врахування норм сучасної української літературної мови, тощо.

Висновки. Історія української ветеринарної термінографії охоплює великий часовий проміжок: кінець 18 – початок 21 століть. Цей складний та довготривалий період становлення ветеринарної науки та словникотворення на українських землях, які були складовими різних держав, можна умовно поділити на 5 етапів: 1) австрійський; 2) російськоімперський; 3) національний період (УНР та політика українізації); 4) радянський: а) лінгвоцид; б) післявоєнний період; 5) період відновлення української незалежності. Характеристика кожного етапу ветеринарної термінографії дає уявлення про нелегкий шлях української лексикографії від нагромадження та витворення фахової термінології до потрапляння у фахові глосарії; титанічну працю науковців, які у важких політичних умовах були відданими справі, а інколи навіть були позбавлені життя (лінгвоцид 30-х років 20 століття). Водночас сучасна українська ветеринарна наука і досі чекає на фаховий глосарій, який би задовільнив наукові потреби галузі, враховуючи сучасні запити на такий продукт.

Література:

1. Вчені університету: 1784-2014: довідник / автор-укладач М. Падура. Львів: Галицька видавнича спілка, 2015. 568 с.
2. Дмитрук М. В. Формування української ветеринарної лексики: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01. Запоріжжя, 2001. 23 с.
3. Жовтобрюх Н. Становлення української медичної термінології. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород: УЖНУ, 2012. Вип. 17. С. 25–29.
4. Кочан І. Українське термінознавство 1940–1950-х років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. № 709. С. 74-78.
5. Кочан І. Українське термінознавство 1960–1990-х років. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. № 733. С. 24–28.
6. Кузеля З. Лексикологія. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина*. К.: Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, 1995. С. 324-326.
7. Наукові праці ректорів, їх роль в розбудові Львівської ветеринарної академії та розвитку ветеринарної медицини (1881-1939): бібліографічний покажчик / уклад.: Л. Луцик, Л. Ступак. Львів: Галицька видавнича спілка, 2023. 180 с.
8. Огієнко І. Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біограф, нарисів та приміт. М. С. Тимошик. К., 2001. 440 с.
9. Симоненко Л. О. Українська термінографія: стан і перспективи. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 28–35.
10. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / за ред. Л. Масенко. К.: Києво-Могилянська академія, 2005. 399 с.
11. Хвиля А. Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті. *Більшовик України*. 1933. № 7. С. 42–56.

Словники:

12. Білоштан А. П. та ін. Російсько-український сільськогосподарський словник. К., 1963. 438 с.
13. Вакулик І. І, Балалаєва О. Ю., Гриценко С. П. Латинсько-українсько-російсько-англійський словник ветеринарно-медичних термінів. К.: Фітосоціоцентр, 2011. 675 с.
14. Власенко В. М. Словарь терминов ветеринарной хирургии. М.-К.: Вища школа, 1984. 333с.
15. Власенко В. М., Тихонюк Л. А. Словник термінів ветеринарної хірургії. Біла Церква, 2008. 360 с.
16. Довідник ветеринарних препаратів / В. М. Горжєєв, І. Я. Коцюмбас, Ю. М. Косенко та ін. Львів: Афіша, 2013. 1595 с.
17. Книпович М. Словарь медечинской терминологии: латинско-украинско-русский. К., 1948. 442 с.
18. Левчук В. С. та ін. Словник морфологічних ветеринарних термінів. К.: Вища школа, 1990. 303 с.
19. Пономар С., Боньковська С., Боньковський О. Словник паразитології ветеринарних термінів. К.: Аграрна освіта, 2011. 160 с.
20. Російсько-український словник термінів ветеринарної медицини. 1994. 112 с.
21. Словник ветеринарно-мікробіологічних термінів / Фаріонік Т. В., Блашук В. В. Вінниця: Вінницький національний аграрний університет, 2016.
22. Словник зоологічної номенклатури (1927-1928): факсимільне видання. К.: Наукова думка, 2005.
23. Хомич В. Т. Міжнародна ветеринарна гістологічна номенклатура: термінол. слов. / за ред. В. Т. Хомича. К.: О. В. Ямчинський, 2019. 276 с.
24. Хоміцький О. В. Німецько-український зооветеринарний словник. Львів, 1998. 342 с.
25. Ярема Я., Погребняк Л. Російсько-український ветеринарний словник. К., 1964. 380 с.

References:

1. Padura, M. (Ed.) (2015). *Vcheni universytetu: 1784-2014: dovidnyk [University scholars: 1784-2014: reference book]*. L'viv: Halys'ka vydavnycha spilka.
2. Dmytruk, M. V. (2001). *Formuvannya ukraiyins'koyi veterynarnoyi leksyky: avtoref. dys. ... kand. filoloh. nauk: 10.02.01. [The formation of Ukrainian veterinary vocabulary: the dissertation abstract of the candidate of philology: 10.02.01.]*. Zaporizhzhya.
3. Zhovtobryukh, N. (2012). Stanovlennya ukraiyins'koyi medychynoyi terminolohiyi [Formation of Ukrainian medical terminology]. *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva [Modern problems of linguistics and literary studies]*, 17. 25-29 (in Ukrainian).
4. Kochan, I. (2011). Ukrayins'ke terminoznavstvo 1940–1950-kh rokiv [Ukrainian terminology of the 1940s–1950s]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukraiyins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 709. 74-78 (in Ukrainian).
5. Kochan, I. (2012). Ukrayins'ke terminoznavstvo 1960–1990-kh rokiv [Ukrainian terminology of the 1960s–1990s]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Seriya «Problemy ukraiyins'koyi terminolohiyi» [Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 733. 24-28 (in Ukrainian).
6. Kuzelya, Z. (1995). Leksykolohiya [Lexicology]. *Entsyklopediya ukraiyinoznavstva. Zahal'na chastyna [Encyclopedia of Ukrainian Studies. General part]*. K.: Instytut ukraiyins'koyi arkheohrafiyi ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevs'koho. 324-326 (in Ukrainian).
7. Lutsyk, L., Stupak, L. (2023). *Naukovi pratsi rektoriv, yikh rol' v rozbudovi L'vivs'koyi veterynarnoyi akademiyi ta rozvytku veterynarnoyi medytsyny (1881-1939): bibliohrafichnyy pokazhchyk [Scientific works of rectors, their role in the development of the Lviv Veterinary Academy and the development of veterinary medicine (1881-1939): bibliographic index]*. L'viv: Halys'ka vydavnycha spilka.

8. Огієнко І. (2001). *Istoriya ukrayins'koyi literaturnoyi movy [History of the Ukrainian literary language]*. К.
9. Symonenko, L. O. (2014). Ukrayins'ka terminohrafiya: stan i perspektyvy [Ukrainian terminology: state and prospects]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, 4. 28-35 (in Ukrainian).
10. Masenko, L. (Ed.) (2005) *Ukrayins'ka mova u XX storichchi: istoriya linhvotsydu. Dokumenty i materialy [The Ukrainian language in the 20th century: the history of linguicide. Documents and materials]*. К.: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya.
11. Khvylya, A. (1933). Vykorinyty, znyshchyty natsionalistychno korinnya na movnomu fronti [Eradicate, destroy the nationalist roots on the language front]. *Bil'shovyk Ukrayiny*, 7. 42-56 (in Ukrainian).

Dictionaries:

12. Biloshtan, A. P. (1963). *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy sil's'kohospodars'kyy slovnyk [Russian-Ukrainian agricultural dictionary]*. К.
13. Vakulyk, I. I., Balalayeva, O. Yu., Hrytsenko, S. P. (2011). *Latyns'ko-ukrayins'ko-rosiy's'ko-anhliys'kyy slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv [Latin-Ukrainian-Russian-English dictionary of veterinary and medical terms]*. К.
14. Vlasenko, V. M. (1984). *Slovar' terminov veterynarnoy khiryurhyy [Dictionary of veterinary surgeon terms]*. М.-К.: Vyshcha shkola, 1984.
15. Vlasenko, V. M., Tykhonyuk, L. A. (2008). *Slovnyk terminiv veterynarnoy khiryurhiyi [Dictionary of terms of veterinary surgery]*. Bila Tserkva.
16. Horzheyev, V. M., Kotsyumbas, I. Ya., Kosenko, Yu. M. (2013). *Dovidnyk veterynarnykh preparativ [Directory of veterinary drugs]*. L'viv: Afisha.
17. Knypovych, M. (1948). *Slovar' medetsynskoy terminolohyy: latynsko-ukraynsko-russkyy [Dictionary of medical terminology: Latin-Ukrainian-Russian]*. К.
18. Levchuk, V. S. (1990). *Slovnyk morfolohichnykh veterynarnykh terminiv [Dictionary of morphological veterinary terms]*. К.: Vyshcha shkola.
19. Ponomar, S., Bon'kovs'ka, S., Bon'kovs'kyy, O. (2011). *Slovnyk parazytolohiyi veterynarnykh terminiv [Dictionary of parasitological veterinary terms]*. К.: Ahrarna osvita.
20. *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy slovnyk terminiv veterynarnoyi medytsyny [Russian-Ukrainian dictionary of veterinary medicine terms]*. (1994).
21. Farionik, T. V., Blashchuk, V. V. (2016). *Slovnyk veterynarno-mikrobiolohichnykh terminiv [Dictionary of veterinary and microbiological terms]*. Vinnytsya: Vinnyts'kyy natsional'nyy ahrarnyy universytet.
22. *Slovnyk zoolohichnoyi nomenklatury (1927-1928): faksymil'ne vydannya [Dictionary of zoological nomenclature (1927-1928): facsimile edition]*. (2005). К.: Naukova dumka.
23. Khomych, V. T. (2019). *Mizhnarodna veterynarna histolohichna nomenklatura: terminolohichny slovnyk [International veterinary histological nomenclature: terminological dictionary]*. К.: О. V. Yamchyns'kyy.
24. Khomits'kyy, O. V. (1998). *Nimets'ko-ukrayins'kyy zooveterynarnyy slovnyk [German-Ukrainian zoo-veterinary dictionary]*. L'viv.
25. Yarema, Ya., Pohrebyak, L. (1964). *Rosiy's'ko-ukrayins'kyy veterynarnyy slovnyk [Russian-Ukrainian veterinary dictionary]*. К.